

Lord love a duck!

En bagatell om översättning av nonsens

av Tomas Prenkert

Vad är detta frågan om?

För en tid sedan fick jag urklippat till höger ur Dagens Nyheter. Jag kände igen uttrycket från böcker av Wodehouse. Det är en rolig och märklig formulering. Ordalydelsen är rent nonsens, för att inte säga idioti eller i varje fall "crazy". Jag trodde att det var en språklig "uppfinning" av Wodehouse, men en enkel koll visade att det använts i engelska språket sedan över 100 år. Urklippet väcker frågan: **Hur i allsin dar ska man översätta ett sådant uttryck till svenska?** Jag har roat mig med att kolla upp hur översättare hanterat uttrycket "Lord love a duck!", först och främst i Wodehouse's böcker, men också i en del andra författares verk.

Uttryckets ursprung och användning i engelskan

"It's a mild expression of surprise, once well known in Britain and dating from the early twentieth century. It has been used a lot in inoffensive situations, so I doubt it is a euphemism for the F-word." (www.worldwidewords.org/qa/qa-lor1.htm). Det används alltså som ett komiskt utrop av förvåning/ bestörtning, är en mycket mild ed/svordom som inte är förolämpande. Den äldsta förekomsten i skrift som redovisats är från 1907. Utöver Wodehouse och Dickson, vilka ju nämns i DN-notisen, har det använts t.ex. av Ian Hay (som också gjorde teaterpjäs av "A Damsel in Distress" tillsammans med Wodehouse), Stephen King, poeten Anne Sexton och av sådana litterära giganter som James Joyce och T S Eliot. Clement Attlee, som var Labourpartiets ledare och Prime Minister i Storbritannien i slutet av 40-talet, sade i en intervju att om han blev adlad så skulle han kalla sig "Lord love-a-duck of Limehouse". (Han blev adlad, men med en annan titel.)

Det etymologiska ursprunget till uttrycket är höljt i dunkel och därmed även den ursprungliga betydelsen. Någon påpekar att ankor ofta uppfattas som komiska djur i sig. "Lord love a bluebird!" är inte särskilt roligt, men däremot "Lord love a duck!". Wodehouse använde också ankan i andra uttryck för att skapa komik t.ex. då lord Emsworth i knipa sägs se ut som "en döende anka". En viss Donald blev ju också tidigt en komisk succé. Ett förslag jag sett är att uttrycket från början är någon sorts (ev. imiterad) cockney, kanske en förvrängning av "Lord love us". Ett annat förslag att det kommer från någon nu bortglömd music-hall-sketch. Ett tredje förslag är att det kommer från cricket, där termen "duck" används. *"In cricket, a duck is a batsman's dismissal for a score of zero. The term is a shortening of the term 'duck's egg'."* *"The name is believed to come from the shape of the number '0' being similar to that of a duck's egg. The Concise Oxford Dictionary still cites 'duck's egg' as an alternative version of the term."* (Wikipedia). Om slagmannen blir utslagen redan på första bollen så är det

”a golden duck” och om han lyckas

göra en löpning så säger man att "he breaks his duck". Visst är det tänkbart att också uttrycket "Lord love a duck!" myntades på cricketplanen. Wodehouse var en ivrig cricketspelare, men i *The Coming of Bill* 1920 skriver han "Well, Lord love a duck!" replied the butler, who in his moments of relaxation was addicted to homely expletives of the lower London type." Wodehouse uppfattade uttrycket som **Londonslang**, typ Cockney, och satte det inte i samband med cricket. **Men, det finns inga belägg för något av dessa förslag!**

På svenska används ordet anka också i betydelsen misstag, "tidningsanka". I engelskan används inte ordet "duck" i denna betydelse, utan ordet "canard". Så originalet kan knappast syfta på misstag.

Om uttrycket någonsin haft en speciell ursprunglig betydelse förblir denna okänd och egentligen spelar det väl ingen roll? Någon skrev: "**Perhaps the whole point about it is that it doesn't make sense?**" På pricken! Jag tror att Wodehouse använde uttrycket just för att det både lät roligt och var nonsens. Han gillade nonsensuttryck, snappade tidigt upp detta och använde det redan 1919/1920 i *Their Mutual Child/The Coming of Bill*. Senare återanvände han det över 70 gånger och lade i munnen på 25 olika personer. Lord Uffeham har rekordet med 35 gånger! (Siffrorna från William Thomas, *Plum Lines* vol. 29 no. 4, 2008.) Wodehouse var uppenbart mycket förtjust i utropet "Lord love a duck!".

Uttrycket fick ny aktualitet för mig då jag skulle översätta novellen "Bingo Bans the Bomb" till Wodehouse-Sällskapets antologi "I sällskap med Wodehouse" 2015. Miss Murgatroyd använder utropet då hon träffar Bingo. Hur skulle jag översätta det? Jag skäms inte för att jag knyckte den översättning jag tycker bäst om av alla de jag stött på, Hammars: "Ryck mig i svansen!"

En "ordagrann" översättning är inte bra, men vad är en "bra" översättning?

En ordagrann översättning har den stora bristen att **uttrycket inte existerar på svenska**. Vi översätter självklart inte heller andra etablerade uttryck, t.ex. "It's raining cats and dogs!" ordagrant. Alla översättare utom Adlerbeth, Ehrenmark och Borger har försökt hitta andra uttryck som finns på svenska och de har haft problem! I svenska böcker har jag hittat **hela 34 olika översättningar!!** Alla redovisas nedan. Då har jag ändå inte alls gjort någon uttömmande undersökning. Birgitta Hammar ensam står för 17 olika. Några av dem är riktigt bra, några är acceptabla men många är i mitt tycke ganska dåliga. När jag då funderat på **varför** jag gillar en viss översättning av "Lord love a duck!" mer än en annan så har jag kommit fram till följande. Det jag värderar i de svenska översättningarna av uttrycket är att det **i likhet med det engelska originalet:**

- **används** på svenska, dvs. "finns" och inte är "konstruerat",
- gärna är **slangartat** eller i varje fall folkligt,
- uttrycker **övertäckning**, bestörtning,
- är **nonsens**, crazy, för att inte säga idioti,
- är **ROLIGT**, har en slående, "klatchig" formulering,
- **inte är förolämpande** eller nedsättande,
- **inte är en grov svordom**.

För mig är dessa punkter viktigast, men det är ett plus om översättningen också:

- ligger i närheten av originalets ordalydelse, t.ex. har en "andlig" anknytning,
- liksom originalet innehåller en allitteration som lyfter "klangen".

Originaluttrycket är alltså etablerat i engelska språket sedan över 100 år och är ingen språklig "uppfinring" av Wodehouse eller någon annan känd författare. Jag anser att därför bör även översättningen/tolkningen vara ett etablerat svenskt uttryck och inte en språklig "uppfinring" av översättaren. Risker är annars att läsaren hakar upp sig på ett uttryck som inte "finns", och utropet blir konstlat, inte trovärdigt. Vid en övertäckning hinner man inte leta formulering utan "häver ur sig" ett uttryck man är förtrogen med. Trohet mot ordalydelsen i originalet är förstås generellt viktig vid översättning, *men* i konflikten mellan att vara trogen mot **ordalydelsen** eller att vara trogen mot **andemeningen** så föredrar jag det sista. Det blir naturligtvis då mer en fråga om en **tolkning** än en direkt **översättning**, och därmed en fråga om tycke och smak.

Galahad at Blandings 1965	Galahad på Blandings 1966	Birgitta Hammar
Do Butlers Burgle Banks 1968	Brukar betjänar begå bankrån 1969	Birgitta Hammar
Jeeves in the Offing 1969	När Jeeves är borta 1970	Birgitta Hammar
The Girl in Blue 1970	Flickan i blått 1971	Birgitta Hammar
Much Obliged Jeeves 1971	Underbart Jeeves! 1972	Birgitta Hammar
Bachelors Anonymous 1973	Inbitna ungarlar 1974	Birgitta Hammar
Aunts aren't Gentlemen 1974	Fastrar är inga gentleman 1975	Birgitta Hammar
Bingo Bans the Bomb (i Plum Pie 1966)	I sällskap med Wodehouse 2015	Tomas Prenkert

Nästan alla översattes som synes av Birgitta Hammar. Jag har bara hittat frasen i en av de böcker som översattes av Vilgot Hammarling. Uttrycket förekommer däremot också i flera av Wodehouse's oöversatta böcker t.ex. Barmy in Wonderland och Sunset at Blandings.

Översättningar i Wodehouseböcker

Svensk titel: Person som gör utropet. Översättare: "översättning". Kommentarer.

Åska i luften: Monty Bodkin. Hammarling: "**Helledudane!**" Ett nonsensord, men inte alls med samma känsla. Låter mer som om Monty jollrade med en baby än ett uttryck för häpnad över ett oväntat och skamlöst förslag.

Sommarpippi: En anonym busschaufför. Loya: "**Jösses!**". Folkligt, "andligt", men inget nonsens.

Nära ögat: Monty Bodkin själv. Hammar: "**Det var då också själva . . .!**". Ganska långt från originalets idioti och känsla.

Pengar på banken: Lord Uffenham ett flertal gånger. Hammar: "**Herre-du-min-himmelske-skapare!**". Översättningen används konsekvent genom boken. Har "teologisk" anknytning som originalet, men saknar egentligen helt originalets nonsenskaraktär. Roligt? Tja.

Bravo Jeeves!: Bertie Wooster. Hammar: "**Det var som tusan!**". En etablerad, folklig, mild svordom, men inte särskilt rolig.

Svinhugg går igen: 1) Berättaren. Hammar: "**Kors i all min dar!**" Etablerat svenskt uttryck (ev med "alla mina" i stället för "all min") och har förstås också bakgrund i kristendom. Inte alls samma grad av nonsens som originalet. 2) Sir Gregory Parsloe-Parsloe. Hammar: "**Gode Gud,**". Folkligt, alliteration, men inte särskilt crazy.

Ring på Jeeves: Bill Rowcester. Hammar: "**För Farao,**". En mild folklig ed med alliteration. Nära DN-skribentens förslag. En smaksak hur roligt det är.

Jeeves och feodalandan: 1) Bertie Wooster som berättarjag: I verbform: "I Lord-love-a-duck-ed impatiently." Hammar: "**Jag smällde otåligt med tungan.**" Dvs. hon smiter från översättningen och ersätter orden med en handling. I min smak ett av hennes sämre alternativ! 2) Bertie lägger det i munnen på faster Dahlia. Hammar: "**Djäklar i det snuset!**". Lite väl grov svordom men onekligen crazy! 3) Bertie Wooster igen. Hammar: "**Herre du min skapare**". Rätt likt tolkningen i Money in the Bank.

Rävspel: Lord Uffenham, upprepade gånger. Hammar: "**Herre-du-min-himmelske-skapare!**". Helt konsekvent liksom i Money in the Bank.

Sängfösare: 1) Novellen "The Fat of the Land": Freddie Widgeon och Oofy Prosser. Hammar: "**Fan och hans mormor!**" Originalets ed anges i några källor som mild och "barntillåten". Denna översättning är ett alltför grovt uttryck. Komiskt nonsens är det dock. Det kanske passar på personerna som yttrar det, men träffar inte originalets ton. 2) Novellen "Oofy, Freddie and the Beef Trust": Två proffsbrottare samstämmigt: "Lor-love-a-duck!". Hammar: "**Nä dra va!**". Etablerat talspråk. Knappast något roligt nonsens.

Sköna juveler: Freddie Widgeon två gånger. Hammar: 1) "**Du store Nebukadnesar!**" 2) "**Herre du min himmelske skapare!**". Nebukadnesar får väl i detta sammanhang ses som släkt med Farao men ordet låter roligare. Dock är detta inte vad jag vet är ett etablerat svenskt uttryck. Ingen träff när man googlar.

Upp med hakan, Jeeves: Stiffy Byng. Hammar: "**Vajert, Stickan**". Det sägs till Bertie. Slang, men platt och färglöst i mitt tycke.

Galahad på Blandings: Gally utbrister: "**Du milde sankt Antonius**". Inte är så pjåkigt. Det uttrycker bestörtning på folkligt sätt och är ganska crazy! Men "finns" uttrycket på svenska? Jag hittar inget belägg på nätet. Du milde? Ja! Sankt Antonius? Ja! Men kombinationen? Nej.

Brakar betjänter begå bankrån?: Skurken Ferdie Fluga. Hammar: **”Ja, jäklar i det!”**. Det är folkligt, men inte särskilt roligt och lite grovt jämfört med originalet. Men det kanske passar ihop med personen? Med lite snus som i Jeeves and the Feudal Spirit 2) blir utropet roligare!

När Jeeves är borta: 1) Bertie Wooster. Hammar: **”Ryck mig i svansen!”**. Uttrycket anvendes i en svensk film-titel ett par år tidigare, så Hammar fick det nog därifrån. Ingen alludering på en högre makt men uttrycket fångar originalets nonsens alldeles lysande. Och en animal anknytning finns kvar om än inte till en anka (i filmen ett troll!). Denna tolkning träffar tonen, stilen från originalet battare än någon av de andra översättningarna. 2) FASTER DAHLIA. Hammar: **”Dra mig baklänges på en lång stang!”**. Även denna tolkning är lysande nonsens.

Flickan i blått: Betjanten Chippendale. Hammar: **”Sss,”**. Mitt omdöme kan inte bli annat än: Sss! Varken nonsens eller roligt. Speciellt jämfört med den lysande översättningen året innan.

Underbart, Jeeves!: Aunt Dahlia. Hammar: **”Kors i Herrans jösse namn!”**. Beslaktat med ”Kors i all min dar!” från Pigs have Wings. Folkligt. Den roliga effekten beror delvis på att det är en overklasslady som använder detta plebejiska uttryck som kanske kan motsvara ”cockneytouchen” i originalet.

Inbitna ungarlar: Scenvakten Mac, med instämmande av pjasforfattaren Joe Pickering. Hammar: **”Det var som . . .”**. Förvåningen speglas bra, men var ar nonsenskarakteren och det komiska?

Fastrar ar inga gentlemen: Bertie Wooster. Hammar: **”Du store Sankt Antonius”**. Nästan samma som i Galahad på Blandings, men en tydligare alliteration på s.

I sällskap med Wodehouse (novellen Bingo demonstrerar): Miss Murgatroyd. Tomas Prenkert: **”Ryck mig i svansen!”** Jag knyckte skamlöst Hammars översättning från När Jeeves är borta eftersom jag tyckte den var roligast, passade in i sammanhanget och för att jag inte för allt smör i Småland kunde komma på någon battare.

Jag kan inte låta bli att förundras över att Birgitta Hammar använde sig av så många olika översättningar, och undrar *varför?* Hon gjorde verkligen en omfattande botanisering i interjektionsrabatten. Hittade hon inget uttryck som hon var så pass nöjd med så hon ”fastnade” för det? Glomde hon helt enkelt bort hur hon översatt uttrycket tidigare? Försökte hon anpassa varianten efter personen? Enda gången hon varit konsekvent ar alla lord Uffenhams utrop i två olika romaner. Några av hennes friare tolkningar tycker jag är mycket bra, några ar OK, några ar Sss.

Översättningar av andra författares böcker

James Joyce använde uttrycket tidigt. Han låter en person på en pub utbrista i detta, men bara en enda gång (Ulysses 1922). Thomas Warburton tolkade det med **”Kare Herre Gud!”** (Odysseus 1946). Jämfört både med originalet och med Hammars bästa tolkningar her det knappt någon färg och must alls. I Erik Anderssons nyöversättning (Ulysses 2012): **”Herremenje”**. Ett utrop med folklig klang, religiös koppling, viss komik, men knappast originalets nonsens.

DN-notisen forsakades av en roman av **Carter Dickson**, som är en pseudonym för **John Dickson Carr**. Dicsons egensinnige masterdetektiv Henry Merrivale har detta som något av ett favoritutrop och använder det många gånger, i många böcker. Jag har gjort ett axplock bland översättningarna av några av Carter Dicksons böcker. Han har haft många olika översättare. Jag har hittat två fall då två olika översättare valt samma uttryck, och då dessutom dåliga varianter! Då brydde jag mig inte om att leta efter flera. Interjektionsrabatten har massor av blommor, en del är släkt med varandra, men det finns också som vi redan upptäckt, en massa ogräs. I samtliga fall nedan är det Sir Henry Merrivale som står för utropet.

Översättningar i några av Dicksons böcker Listan är ordnad efter när den svenska utgåvan kom.

Svensk titel årtal. (originaltitel årtal). Översättare: **”översättning”**. Kommentarer.

Nio och döden blir tio 1945 (Nine and Death Makes Ten 1940). K Stubbendorff: 1) **”Se i nåd till mig, o Herre!”**. Mer bön än överraskning. Anropar en högre makt, men saknar originalets nonsens. 2) **”Herrejemine jastanes!”**. Uttryck för bestörtning som är folkligt och har andlig anknytning. Innebörden i det andra ordet är oklart (ombildning av Jesus Kristus? av Hjartanes?) och får därför viss karaktär av nonsens. Även alliteration på j. Inget dåligt försök! Betydligt roligare än bara ”Herrejemine” (Anderssons tolkning av Joyce). 3) **”Gud ser till allt”**. Överraskning? Inte komiskt, inte nonsens, inget drag av folklighet eller slang. Långt från originalets ton!

Det slutna rummet 1953 (The Judas Window 1938). Torsten Ehrenmark. Han valde att **utesluta utropet!** Fy Torsten, du gjorde mig grymt besviken! Att just du skulle ducka på detta sätt! Hade hoppats på något riktigt kul!

Inte så illa menat 1956. (The Cavalier's Cup 1953). Holger Norelius: 1) **"Fantastiskt!"**. Mer utrop av uppskattning än överraskning, svagt försök. 2) Flertal gånger: **"Saliga äro de enfaldiga!"**. Kan tolkas som förolämpande till skillnad mot originalet.

Släkten är värst 1958. (The Skeleton in the Clock 1948). Astrid Borger. Jag hittade tre utrop och Borger valde i alla tre fallen liksom Ehrenmark 1953 utvägen att **utesluta utropet!!** Fy också Astrid!

Det slutna rummet 1960. (The Judas Window 1938). Nyöversättning Karl Olof Hedström: **"För tusan!"**. Färglöst och platt jämfört med originalet.

Den gäckande änkan 1962. (Night at the Mocking Widow 1959). Bertil Lagerström: 1) **"För tusan!"**. Samma som Hedströms i Det slutna rummet. 2) **"Jösses!"** 3) **"För Guds skull"**. Även de två sista är bland de sämre försöken, ganska tama, fantasilösa och färglösa. 4) **"Nä, vad i alla blåsvedda,"**. Ett etablerat folklig mild ed. Nonsens. Översättaren ryckte upp sig på slutet. Klart bättre!

Listig som en orm 1974. (He Wouldn't Kill Patience 1944). Roland Adlerbeth: **"Gud älske ankan!"** är nästan ordagrant och *verkliga* nonsens *men* jag vill som sagt ha ett uttryck som "finns" på svenska.

Nu får det räcka! Jag bryr mig inte om att leta ankor i fler engelska böcker och inte heller att leta efter hur ev. ankor i engelsk litteratur hanterats av andra svenska översättare. Men OM man skulle leta vidare så är det ganska troligt att det blir en del helt nya förslag som dyker upp i ankdammen. En del tolkningar som jag funnit ligger nära varandra men hittills är det bara två förslag som upprepats!

Här är alla de 34 alternativa förslagen från litteraturen (varav hela 18 olika från Birgitta Hammar):

- 1) "För höge Faraol!" (DN-skribenten Lindy)
- 2) "Helledudane!" (Hammarling)
- 3) "Jösses!" (Loya)
- 4) "Det var då också själva . . . !" (Hammar)
- 5) "Herre du min skapare" (Hammar)
- 6) "Herre-du-min-himmelske-skapare!" (Hammar)
- 7) "Det var som tusan!" (Hammar)
- 8) "Kors i all min dar!" (Hammar)
- 9) "Gode Gud," (Hammar)
- 10) "För Faraol," (Hammar)
- 11) Smällde med tungan. (Hammar)
- 12) "Fan och hans mormor!" (Hammar)
- 13) "Nä dra va!" (Hammar)
- 14) "Du store Nebukadnesar!" (Hammar)
- 15) "Vajert, Stickan," (Hammar)
- 16) "Du milde sankt Antonius" (Hammar)
- 17) "Ja, jäklar i det!" (Hammar)
- 18) "Ryck mig i svansen!" (Hammar)
- 19) "Dra mig baklänges på en lång stång!" (Hammar)
- 20) "Sss," (Hammar)
- 21) "Kors i Herrans jösse namn!" (Hammar)
- 22) "Du store Sankt Antonius" (Hammar)
- 23) "Käre Herre Gud!" (Warburton)
- 24) "Herreminje!" (Andersson)
- 25) "Se i nåd till mig, o Herre!" (Stubendorff)
- 26) "Herrejemine jestaness!" (Stubendorff)
- 27) "Gud ser till allt" (Stubendorff)
- 28) " " (dvs. utropet struket) (Ehrenmark och Borger)
- 29) "Fantastiskt!" (Norelius)
- 30) "Saliga äro de enfaldiga!" (Norelius)
- 31) "För tusan!" (Hedström och Lagerström)
- 32) "Jösses!" (Lagerström)
- 33) "För Guds skull" (Lagerström)

34) ”Nä, vad i alla blåsvedda” (Lagerström)

35) ”Gud älske ankan!” (Adlerbeth)

Jag lägger till några av de förslag som jag tog upp tidigare, några är i närheten av originalet, men definitivt inte etablerad svenska, några tar fasta på allitterationen:

36) ”Gu’ bevare gummiankan!”

37) ”Herren signe hönsen!”

38) ”Milda moster Matilda!”

Bästa försöken?

Kan man påstå att en översättning/tolkning är bättre än en annan? En fråga om tycke och smak, JA, men tycka får man och smak har vi väl alla, så jag har mina finalister. På de främsta platserna placerar jag nr 18), 19), 26) och 34). Alla är fria tolkningar och är kvalificerade genom att de ”finns” på svenska. Jag sätter ”stilpoäng” efter hur de fångar **tonen av överraskning och nonsens** i originalet, och hur **roligt de låter!** Nr 15) klarade inte kvalet och nr 38) diskades för för sen ankomst, annars kunde dessa varit med i finalen. Detta är en orättvis bedömningssport och en av orättvisorna är att det är tillåtet att göra hur många försök som helst. Hammar gjorde många fler försök än någon annan, och värpte också guldägget, men det avgjordes genom målfoto. Det kunde lika gärna ha blivit delad guldmedalj. Som enväldig domherre har jag gjort följande rangordning:

GULD: ”Ryck mig i svansen!” (Birgitta Hammar). Ett fyrfaldigt Lord love a duck!!

SILVER: ”Herrejemine jestaness!” (K Stubbendorff).

BRONS: ”Dra mig baklänges på en lång stång!” (Bertil Lagerström).

- Det står förstås var och en fritt att utdela egna medaljer.
- Det finns naturligtvis många fler möjliga tolkningar/översättningar! Kanske någon som är ännu bättre än alla de 38 ovan?
- Det är förstås fritt fram för var och en att använda andra bedömningsfaktorer än mina och att ha invändningar mot mina!
- Någon kanske vill ställa *olika krav* på översättningen av samma uttryck i *olika böcker*? Passar samma översättning bäst såväl hos Wodehouse som hos Joyce och Dickson? Är samma tolkning ”bäst” oavsett vem av Wodehouse’s personer som utropar det? Jag tycker nog att det finns *mycket stora likheter* i hur författarna använt utropet i de engelska originalen! Det verkar som om alla tre författarna ville nå ungefär samma effekt med utropet. Komiskt nonsens.
- Följden blev att när jag skulle översätta novellen Bingo demonstrerar för antologin I sällskap med Wodehouse så jag använde den guldmedaljerade versionen.

Nu är det slut!

Min lilla bagatell växte mycket snabbare än jag trodde var möjligt. Bagatellen blev paradoxalt så småningom: en ganska STOR, omfattande bagatell! Men en oseriös bagatell är det likväl. Jag har haft kul när jag sammanställt den och hoppas att någon annan roas av nonsens! Du som läser detta kanske har ytterligare förslag att lägga till på listan? Du är välkommen att maila mig eller att skriva ett inlägg på FORUM.

Någon föreslog att jag skulle översätta denna bagatellartade text till engelska men detta är ju nonsens! Hur översätter man t.ex. de tre medaljörerna? Lord love a duck!

(Rottne 13/2 2017)